

V Zomer Magazine
interviewt de
avontuurlijkste
wetenschappers over hun
veldwerk. Gedragseconoom
Jan Stoop gaat undercover.

Door **Maarten Keulemans**
Foto **Els Zweerink**

ALLES VOOR DE WETENSCHAP

Visser en postbode

Natuurlijk is mijn veldwerk minder avontuurlijk dan van iemand op de Zuidpool. En toch, zo voelt het niet. Verbazingwekkend hoe spannend het is om vermomd als iemand anders de straat op te gaan. Psychologen noemen dat het *spotlight effect*: als je iets ongebruikelijks doet, denk je dat iedereen het ziet. En het gaf ongemakkelijke situaties. Verkleed als postbode kwam ik soms bekenden tegen: huh, jij was toch universitair hoofddocent? En ja, ik ben door een hond achternagezeten. Heel klassiek.

‘Op de foto sta ik aan een visvijver. Zo is het begonnen. Ik onderzoek zelfzuchtig economisch gedrag: hoe asociaal mensen zijn. En normaal doen we dat in het laboratorium. Maar het zou kunnen dat proefpersonen zich daar anders opstellen. Als je weet dat je meedoet aan een experiment, roept dat sociaal wenselijk gedrag op: laat ik gul en sociaal zijn, om te laten zien wat een goeie gast ik ben.

‘Een experiment aan een visvijver, met echte vissers, bevestigde dat vermoeden. We hadden een variant bedacht van het *public goods game*, een beroemd experiment om te meten hoe gul mensen zijn in sociale situaties. De vissers mochten kiezen of ze een gevangen vis hielden of lieten gaan. Maar toen het experiment begon, zag je die gezichten verstrakken. Niks sociaal gedrag! Ze wilden maar één ding: zelf zo veel mogelijk vis vangen. Ze werden mega-asociaal, één stap buiten het lab al.

‘Vervolgens ben ik, met studenten, verkleed als autowasser de straat op gegaan. Bij vierhonderd auto’s wasten we de ruiten, lampen en nummerborden en deden we een briefje onder de ruitwisser: als u waardeert wat ik heb gedaan, maak dan wat geld over.



Slechts vier mensen deden dat. Dat duidt volgens mij niet op asociaal gedrag, maar eerder op een foutje in het experiment. Misschien dachten die mensen wel dat een of andere bende een truc met hun bankrekening probeerde uit te halen.

‘**Het experiment** waarbij ik verkleed als postbode de straat op ging, werkte weer wel. Bij een steekproef van adressen deed ik een doorzichtige envelop in de bus met daarin, duidelijk zicht-

baar, een tientje. Zogenaamd verkeer bezorgd. Dan begint het experiment: sturen ze het terug of niet? Ongeveer de helft deed het. Dat verbaasde me, moet ik zeggen. Ik had eerlijk gezegd verwacht dat ik bijna niets terug zou krijgen.

‘Vreemd eigenlijk, dat dit soort straatexperimenten niet vaker zijn gedaan. Het is zo logisch. En ik heb nog zat ideeën, dus ik sluit niks uit. Het is mijn vak om sociaal gedrag te meten. En als ik daarvoor undercover de maatschappij in moet, waarom niet?’

Naam
Jan Stoop
Leeftijd
34
Beroep
Gedragseconoom
Erasmus Universiteit
Rotterdam
Missie
Hebberigheid waar-
nemen